

Motion till riksdagen 2012/13: MJ317

av **Jan Lindholm (MP)**

Pantsystem ett modernt verktyg

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att utveckla pantsystem som ett mer kraftfullt verktyg för medborgarna i det hållbara samhället.

Bakgrund

Vi ser med all önskvärd tydlighet hur materialknapphet och resursbrist tilltar på en global arena trots lågkonjunktur i stora delar av världen. Inte minst de stigande priserna på ändliga råvaror signalerar annalkande problem. Det vi inte lyckas fånga upp och återcirkulera i samhället försvinner inte som regeringen tydligen tror. En av fysikens grundlagar brukar populärt och förenklat formuleras sålunda; allting sprider sig och ingenting försvinner.

Det vi tappar från vår hantering samlas med tiden huvudsakligen upp i världshaven där de bildar enorma sopberg. Sopansamlingar stora som kontinenter flyter idag omkring i världshaven. Ekosystemen är dock så effektiva att det mesta av det vi tappar med tiden dyker upp på våra tallrikar. Eftersom våra borttappade sopor innehåller tungmetaller och giftiga svårnedbrytbara kemikalier förgiftar vi vår egen mat genom att vara slarviga med återvinning och återbruk. Det är bara genom sedimentation som det ekologiska kretsloppet bryts, men vi älskar ju att muddra och gräva och då virvlar välfärdsparadoxens gifter upp i matlådan igen.

Det enda kända effektiva systemet för att nå närmast total återcirkulation på material är att sätta ett tillräckligt stort värde på materialet. Skrotningspremier är ett exempel, pant ett annat.

Fel! Okänt namn

Tidigare behandling

Min motion i detta ämne har avslagits av riksdagen ett flertal gånger. Det gör dock inte frågan mindre angelägen. Nu senast i 2011/12: MJU16 där motionen bereddes förenklat och därför avlogs utan separat motivering. Föregående år hänvisades till att man inväntade ett förslag från EU där ett arbete kring pantsystem pågår. Även den sammordiska utredningen om ett nordiskt pantsystem använde majoriteten 2010/11 som ett argument för att inte göra något i frågan.

Det finns så långt jag kan se inte några sakliga motiv som skulle göra motionen mindre angelägen detta år än tidigare. Kraven på energieffektivisering bidrar också till att det blir allt orimligare att bygga vår fortsatta välfärd på allt mer svårtillgängliga resurser som därför kräver större energiinsatser för att bärgas från planetens inre. Att utveckla och utvidga pantsystem som en metod att öka återbruk, återanvändning och återvinning måste därför ha en hög prioritet i alla regeringars arbete.

Villkor för välfärdssamhället

Vi blev under 2011 fler än 7 miljarder människor på jorden och vi blir ständigt fler. I debatten kan man fånga upp många olika prognoser för framtiden och en är att antalet människor på jorden troligen ska plana ut på 9 miljarder, fler ska vi inte bli. Samtidigt finns det kalkyler på hur många människor jorden långsiktigt kan försörja med den levnadsstandard och konsumtion som vi har inom EU, och då hamnar man på intervallet 0,8–1,5 miljarder människor. Den typen av prognoser kan självklart alltid ifrågasättas, men säger ändå en del om villkoren för människan och vår livsstil här på jorden.

Priset på många metaller har varit stigande under många år och tidvis under de senaste 10 åren har priserna rusat snabbt uppåt. Ekonomiska kriser och lågkonjunkturer har under kortare perioder bromsat upp prisstegringarna, men sett i ett längre perspektiv är priset en bra indikator på en växande resursbrist.

Allt fattigare fyndigheter tas i drift i takt med att de mest lättåtkomliga fyndigheterna sinar. Detta gäller inte bara olja utan även många andra råvaror. Även om 2009 var ett år med låg efterfrågan på grund av den ekonomiska krisen har efterfrågan på skrot legat högt, och stölder av metaller fortsätter i oförminskad omfattning. Under 2010 eskalerade stölderna av exempelvis koppar trots att vi fortfarande inte kan tala om en högkonjunktur. Oron är stor på många marknader och arbetslösheten fortsätter att vara hög i de flesta länder. Trots nya krissignaler i den globala ekonomin under våren 2011 har trycket på ändliga råvaror legat högt.

Även livsmedelsförsörjningen är ansträngd. Haven är i stort sett utfiskade och 80 procent av alla bestånd anses hotade. Torsken som var billig mat på 1960-talet är idag en exklusiv fisk för dem med god köpkraft. Kampen mellan Kina, Japan, Taiwan och Filippinerna om fiskerättigheter i kinesiska sjön är

Fel! Okänt namn på

ett aktuellt exempel, just nu när denna motion slutgranskas, på vad bristen på proteiner kan leda till. Så här kan man naturligtvis fortsätta att med flera exempel beskriva resursknapphet om man vill. Det skulle dock även kunna beskrivas som överuttag eller som överbefolkning.

De omfattande bränderna i våra östliga grannländer och det produktionsbortfall av livsmedel som detta inneburit har tvingat ut dessa på världsmarknaden som konsumenter i stället för som de leverantörer de normalt är. Några utvecklingsländer har varit framgångsrika och under flera år lyckats ha en snabbt växande ekonomi med en växande medelklass som resultat. Dessa grupper har nu även börjat fungera som livsmedelskonsumenter på en global marknad och bidrar med sin efterfrågan till ökade priser.

Att försörja ett ständigt växande antal människor på en begränsad planet där individerna hela tiden dessutom förväntar sig ökad konsumtionskraft per capita är en svår, för att inte säga omöjlig, uppgift. I väntan på att mänskligheten och kanske i första hand dess ledare ska förstå detta gäller det att vi hela tiden finner smarta och resurssnåla lösningar.

Vad handlar motionen om?

Pant känner vi alla till som ett system för öl- och läskburkar samt för några andra dryckesförpackningar. Vi som är äldre kommer kanske ihåg Systembolagets pantsystem för sina förpackningar. Någon kanske tänker på pantbanken eller på pantsättning av fastigheter vid huslån.

Pantsystem för att minska råvarubehovet, materialsvinnet, nedskräpningen, miljöförstöringen, energiförbrukningen, belastningen på ekosystemen och i slutändan kostnaden för konsumenten är det som denna motion handlar om. Panten utgör ju ingen kostnad för konsumenten om hon eller han inte är tvungen att låna till panten, och då blir ju räntan en kostnad. Genom pantsystem skapas en morot till förvaltning av material för att så långt möjligt sluta kretslopp.

Några exempel på tänkbara områden för nya pantsystem

Jag hänvisar här huvudsakligen till motsvarande motion i samma ämne från 2008 där jag som exempel på möjliga nya användningsområden för panter nämnde läkemedel. Jag upprepar inte argumentationen, men vill tillägga att den privatisering av apoteken som regeringen nu har genomfört inte ska ses som ett hinder för mitt förslag. Det regeringen kallar mångfald får naturligtvis inte betyda att man inte skall kunna ställa krav på ett systemtänkande för en varugrupp.

I 2008 års motion nämnde jag även inbyggda batterier i presentartiklar, som tyvärr ofta hamnar i fel avfallsfraktion, liksom hushållselektronik, som har blivit en snabbt växande del av våra sopor, och som lätt blir felhanterade.

Fel! Okänt namn på

Många av de problem som en felaktig hantering av dessa produkter leder till kan undvikas med ett bra och tydligt pantsystem.

Framväxten av bilpooler är ett exempel på att allt fler inser att sällanbruksprodukter inte måste vara privatägda. Här pekar jag i 2008 års motion ut exempel där en pant kan minska svinnet och sluta kretsloppet för många produkter i detta segment. Ytterligare exempel i den motionen var konsumentförpackningar där panter förekommer i vissa delar, men uppenbarligen många gånger med för låga belopp. Att en utveckling av pantsystem även skulle kunna minska kommunernas kostnader för städning av allmänna ytor nämndes även i motionen.

Trots lågkonjunkturen skräpas det ned även med produkter som har pantvärde. Det är en tydlig signal att pantbeloppen där de förekommer är för lågt satta. Samma problem gäller skrotningspremier för gamla bilar. Allt för många bilar förorenar vår natur, ibland som utbrända vrak som svårigen kan identifieras. Det är uppenbart att det krävs betydande motivation för att människor ska upphöra med att sprida sopor i vår miljö.

En annan kunskap som tillkommit de senaste åren är den nya informationen om nedskräpningen av haven. Jag syftar då både på de mikroskopiska plastfibrer som filterats fram i våra egna vatten och de tusentals kvadratmil stora sammanhängande avfallsöar som lokaliserats i världshaven. En lösning på att toalettavfall i fritidsbåtar töms i våra hav skulle kanske vara att införa kärl med pant som en obligatorisk komponent i båtar med toalett. Förslaget är ogenomtänkt men jag vill väcka till nytänkande för att få heltäckande fungerande lösningar. Panter kan finnas i många skepnader.

Att produkter i allt högre grad färdas över landgränser efter det att konsumenten har gjort sitt inköp, jag tänker främst på den omfattande införseln av obeskattad alkohol, gör pantsystemen sårbara. Det är bara ett av många problem som den allt mer globaliserade medborgaren orsakar. Med moderna informationssystem och datoriserade betalsystem kan förmodligen det mesta lösas på smarta och billiga sätt. En utredning inom ramen för Nordiska rådets arbete med pantsystem visar på lösningar.

Ska vi klara miljö- och klimatutmaningarna är det nämligen viktigt att vi slutar skapa en mängd onödigt arbete. Det är dumt att tillverka fler mediciner än nödvändigt och spola ner hälften i avloppen om de i verkligheten många gånger är användbara i kanske mer än tio år.

Det är dumt att tvingas rena vatten som inte skulle behöva förorenas från början. Det är dumt att ha en bil som för det mesta står och rostar om man i stället kan dela den med andra. Det är dumt att inte återvinna allt papper och därmed minska belastningen på skogen, och visst förmultnar hamburgerresterna i skogen men de kan i stället bli biogas till våra bilar om vi hanterar avfallet på ett smartare sätt.

Allt kan naturligtvis inte kopplas till pantsystem, men väl utvecklade sådana kan förhoppningsvis påverka en livsstil som tyvärr verkar bli allt mer av ”släng”-karaktär. Observera att jag inte skriver ”slit och släng” eftersom det första steget inte är relevant längre när en del produkter ska vara färdigslitna redan vid köptillfället och andra produkter köps enbart för att ägas och inte för att brukas.

Jag kan inte låta bli att ta upp den fråga som min riksdagskollega Mats Pertoft väckt, nämligen pant på cigarettfimpar. När man vet att en cigarettfimp innehåller mer än hundra riktigt farliga kemikalier och ser dem fylla ut det mesta av utrymmet mellan gatstenarna på långa sträckor trots att städpersonal gör sitt yttersta för att få bort dem kan man inte låta bli att fundera över hur mycket av dessa kemikalier som lakas ut i vattendragen. En pant på fimpar och snuspaket skulle spara in mycket arbete och minska på miljöbelastningen. Hur mycket dessa produkter förgiftar våra vattendrag är något vi borde skaffa oss kunskap om.

Om varje individ tänkte "samhällsnytta och effektivitet" skulle allt brännbart skräp hamna i därför avsedd papperskorg och det komposterbara i sin fraktion liksom metaller m.m. För den individ som är mottaglig för ekonomiska motiv skulle självklart en finare sortering i form av pantdriven återvinning vara förstahandsalternativet. Förmodligen finns det individer för vilka inget ekonomiskt motiv är tillräckligt så visst krävs även moraliska och ansvarsgrundade motiv om man skall nå hundra procent. Jag har ju hört talas om personer som köper in det dyraste vinet och beordrar kyparen att hålla ut det i slasken enbart för nöjet att visa att man kan konsumera mer än man klarar av att inta själv. Kanske det yttersta beviset på hur rikedom kan förstöra människor. Så jag påstår inte att ekonomiska styrmedel fungerar för alla.

Förslag

Vi vet alla att vi har ont om tid när det gäller klimat- och resursfrågor och att utmaningarna är stora. Tekniska lösningar uppfattas som bekväma och man förlitar sig gärna till sådana. Det är emellertid uppenbart att beteendeförändringar också är nödvändiga om ett mindre miljö- och klimatbelastande samhälle ska kunna växa fram ur den kris vi befinner oss i. Mot bakgrund av detta är det av stor betydelse om regeringen kunde lägga kraft på att utveckla pant-system som ett mer omfattande verktyg för oss alla att som konsumenterna agera mer i linje med den kunskap vi numera har skaffat oss men som är så svår att tillämpa. Detta bör ges regeringen till känna.

Stockholm den 3 oktober 2012

Jan Lindholm (MP)